

**RAQAMLI ASRDA TASVIRIY SAN'AT: MUALLIFLIK HUQUQI
VA MUAMMOLARI**

Xudoyorova Dilorom Husen qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

ORCID:0000-0001-9802-0699

E-mail: sulhiddinovadilorom@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada raqamli transformatsiya sharoitida tasviriy san'at asarlarining huquqiy muhofazasi va generativ sun'iy intellekt (SI) tizimlari bilan bog'liq muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotda AQSh, Yevropa Ittifoqi, Buyuk Britaniya va Ukraina kabi davlatlarning SI mahsulotlariga nisbatan yurisdiksiyon yondashuvlari qiyosiy o'rganilgan. Muallif amaldagi milliy qonunchilikdagi huquqiy bo'shliqlarni ko'rsatib o'tgan holda, O'zbekiston uchun inson muallifligi va texnologik innovatsiyalar muvozanatini ta'minlovchi "gibrid sui generis" modelini joriy etishni taklif qiladi. Shuningdek, SI asarlarini identifikatsiyalash va ularni markirovka qilish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: mualliflik huquqi, sun'iy intellekt, tasviriy san'at, raqamli asr, sui generis, inson-markazli yondashuv, intellektual mulk, generativ algoritmlar, huquqiy tartibga solish.

Kirish

Bugungi kunda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli huquqiy islohotlar va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasi doirasida intellektual mulk ob'ektlarini himoya qilish masalasi strategik ahamiyat kasb etmoqda. Global texnologik transformatsiya sharoitida **sun'iy intellekt (AI)** tizimlarining misli ko'rilmagan darajada rivojlanishi nafaqat iqtisodiy munosabatlarni, balki tasviriy san'atda mualliflik huquqining fundamental asoslarini ham qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda.

Zamonaviy **generativ algoritmlar** (Midjourney, DALL-E, Stable Diffusion) tomonidan yaratilayotgan vizual asarlar an'anaviy huquq doktrinasi oldiga murakkab dilemmani qo'ydi: Insonning bevosita jismoniy va vizual ishtirokisiz, faqatgina algoritmik hisob-kitoblar natijasida yuzaga kelgan obyektning "san'at asari" deb atash mumkinmi? Ushbu savol nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega bo'lib, ijodning tabiati haqidagi klassik tushunchalarni o'zgartirib yubormoqda. San'atshunoslik va huquqshunoslik chorrahasida **"mualliflik huquqining texnologik o'limi"** haqidagi bahslar avj olayotgan bir paytda, ushbu asarlarning huquqiy maqomini belgilash kechiktirib bo'lmaz vazifadir.

O'zbekiston Respublikasining 2006-yil 20-iyulda qabul qilingan **"Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"**gi Qonuni o'z davrining texnologik talablariga muvofiq bo'lsa-da, undagi normalar asosan **antropotsentrik** (insonga yo'naltirilgan) yondashuvga tayanadi. Amaldagi qonunchilikka ko'ra, muallif faqatgina "ijodiy mehnati bilan asar yaratgan jismoniy shaxs" deb e'tirof etiladi. Biroq, sun'iy intellekt tomonidan generatsiya qilingan kontentning huquqiy egasi kim - dastur muallifimi, buyruq (prompt) bergan foydalanuvchimi yoki tizimning o'zimi? Ushbu sohadagi *"huquqiy vacuum"* nafaqat ijodkorlar o'rtasida nizolarni keltirib chiqarmoqda, balki raqamli san'at bozorida investitsion jozibadorlikka ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Bundan tashqari, AI modellarini "o'qitish" jarayonida millionlab mavjud san'at asarlaridan ruxsatsiz foydalanish masalasi "texnologik plagiat"ning mutlaqo yangi shakllarini yuzaga keltirdi. Bu esa chinakam ijodkorlarning intellektual mulk huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini tubdan takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Ushbu maqolaning maqsadi - xalqaro tajriba, zamonaviy sud pretsedentlari va milliy qonunchilik normalarini qiyosiy tahlil qilish orqali sun'iy intellekt yaratgan tasviriy san'at asarlarining huquqiy tabiatini aniqlashdir. Tadqiqot davomida O'zbekiston qonunchiligini raqamli davr chaqiriqlariga moslashtirish, mualliflik huquqi sub'ektlari doirasini kengaytirish yoki "maxsus huquqiy rejim" (*sui generis*) joriy etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi.

Material va metodlar

Mazkur ilmiy maqolani tayyorlashda huquqshunoslik fanida qo'llaniladigan an'anaviy va zamonaviy metodlar majmuasidan foydalanilgan. Tadqiqot jarayonida *umumlashtirish, deduksiya, mantiqiy tahlil, qiyosiy-huquqiy hamda tizimli yondashuv* kabi uslublar qo'llanilgan. Xususan, qiyosiy-huquqiy metod yordamida rivojlangan xorijiy mamlakatlarning sun'iy intellekt ob'ektlariga nisbatan mualliflik huquqini belgilash tajribasi tahlil qilindi.

Shu bilan birga, tadqiqotning amaliy asosi sifatida *empirik materiallar*, jumladan, intellektual mulk sohasidagi statistik ma'lumotlar, milliy qonunchilik hujjatlari, xalqaro konvensiyalar hamda sohadagi so'nggi amaliyot (sud pretsedentlari va ro'yxatga olish tartiblari) atroflicha o'rganildi. Mantiqiy tahlil usuli orqali amaldagi "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonun normalari va zamonaviy texnologik imkoniyatlar o'rtasidagi nomuvofiqliklar aniqlanib, ilmiy asoslangan xulosalar shakllantirildi.

Tadqiqot obyekti sifatida sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida yaratilgan tasviriy san'at asarlari bilan bog'liq holda yuzaga keladigan ijtimoiy-huquqiy munosabatlar hamda ularni tartibga soluvchi milliy va xalqaro huquqiy normalar majmuyi belgilandi.

Tadqiqot predmeti - sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan obyektlarning mualliflik huquqi subyekti va obyekt sifatidagi huquqiy maqomini aniqlash, ularni muhofaza qilishning huquqiy mexanizmlari hamda ushbu sohadagi milliy qonunchilikni takomillashtirish yo'nalishlaridan iborat.

Tadqiqot natijalari

O'tkazilgan qiyosiy-huquqiy tahlillar va xalqaro tajribani o'rganish natijasida ma'lum bo'ldiki, raqamli asrda tasviriy san'at asarlarini huquqiy tartibga solishda ikki xil asosiy tendensiya mavjud. Birinchi yondashuv - AQSh va ko'plab Yevropa Ittifoqi (YeI) davlatlari amal qilayotgan "inson-markaziy rol o'ynaydigan" (human-centric) model bo'lib, u mualliflik huquqini faqat jismoniy shaxsning ijodiy mehnati natijasida yuzaga kelgan obyektlarga berishni nazarda tutadi. Ushbu modelda sun'iy intellekt (SI) faqatgina texnik vosita sifatida ko'riladi va uning mustaqil ravishda yaratgan natijalari mualliflik huquqi himoyasidan chetda qoladi. Ikkinchi yondashuv esa - Ukraina va qisman Buyuk Britaniya tajribasida kuzatiladigan, SI mahsulotlari uchun maxsus huquqiy rejim (*sui generis*) joriy etishdir. Tadqiqot natijasida aniqlanishicha, O'zbekiston Respublikasining intellektual mulk sohasidagi islohotlari va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasi sharoitida aynan ikkinchi model – "gibrid sui generis" modeli eng maqbul yechim hisoblanadi.

O'zbekiston uchun ushbu modelning ma'qulligi bir necha omillar bilan asoslanadi. *Birinchi*dan, milliy qonunchilikdagi "ijodiy mehnat" tushunchasini sun'iy ravishda kengaytmasdan, an'anaviy mualliflik huquqi prinsiplarini saqlab qolish imkonini beradi. *Ikkinchi*dan, Ukraina tajribasiga ko'ra, SI tomonidan yaratilgan obyektlarga "maxsus mulkiy huquq" berilishi raqamli san'at bozori

ishtirokchilari, xususan, reklama agentliklari, dizayn studiyalari va IT-kompaniyalarning iqtisodiy manfaatlarini himoya qiladi.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, agar O'zbekistonda SI asarlari mutlaqo himoyasiz qoldirilsa, bu kreativ industriyada investitsion jozibadorlikning pasayishiga va "texnologik plagiat" holatlarining ko'payishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, milliy qonunchilikda SI asarlari uchun 25 yillik (an'anaviy mualliflik huquqidan qisqaroq) himoya muddatini belgilash va bu huquqni dasturiy ta'minot egasiga yoki "prompt" muallifiga berish maqsadga muvofiqdir.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalari SI asarlarini huquqiy jihatdan identifikatsiya qilish mexanizmini yaratish zarurligini ko'rsatdi. O'zbekiston sharoitida ushbu mexanizm asarning yaratilish jarayonida SI ishtirok etganligini majburiy ravishda ko'rsatish (markirovka qilish) va mualliflik huquqi obyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazishda yangi turdagi subyektlarni e'tirof etishni o'z ichiga olishi kerak. Bunday yondashuv nafaqat chinakam ijodkorlarning huquqlarini himoya qiladi, balki sud amaliyotida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan "copyfraud" (SI asarlarini insonniki deb da'vo qilish) bilan bog'liq nizolarni bartaraf etadi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston uchun taklif etilayotgan **gibrid model** texnologik taraqqiyotni qo'llab-quvvatlash va intellektual mulkning klassik poydevorini saqlab qolish o'rtasidagi oltin muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Generativ sun'iy intellekt (SI) deganda foydalanuvchi kiritmalari (prompt) asosida matn, tasvir, musiqa va video kabi yangi kontentni yaratish uchun katta hajmdagi ma'lumotlarni o'rganish va ularga taqlid qilish imkoniyatiga ega texnologiya tushuniladi. Ilmiy, badiiy va adabiy, tasviriy asarlardan iborat bo'lgan

natijaviy ma'lumotlarning mualliflik huquqi bilan himoyalaniishi, ayniqsa, rassomlar, dizaynerlar, muhandislar va marketologlar uchun tijoriy imkoniyatlar nuqtayi nazaridan muhim ahamiyatga ega. Mualliflik huquqi yordamida ijodkorlar o'z asarlaridan foydalanish ustidan nazoratni qo'lga kiritadilar va buning uchun haq talab qilishlari mumkin bo'ladi.

Bir tomondan, yozuvchilar, musiqachilar va audiovizual asar mualliflari, odatda, inson ishtiroki va muallifligisiz sof SI tomonidan yaratilgan asarlarni mualliflik huquqi sifatida to'liq tan olinishiga qarshi chiqishlari tabiiy. Bu ularning ijodiy, aqliy mehnatlari, yaratgan asarlarining qadrsizlanishiga va texnologik kompaniyalarning ustunligini ta'minlashga olib kelishi mumkin. Boshqa tomondan, rassomlar tobora kengroq qo'llanilayotgan SI vositalari yordamida sayqallangan yoki tayyorlangan o'z asarlariga mualliflik huquqini talab qila olishlari maqsadga muvofiq bo'lishi mumkin. Tasviriy san'at asarlarini yaratishda generativ SI dan foydalanish badiiy mahsuldorlik va texnologik innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash tasviriy san'at asarining tez fursatlarda tayyor bo'lishi hamda ba'zan inson aqli yetmagan darajada jozibador bo'lishiga hissa qo'shadi. Biroq, mualliflik huquqi nuqtayi nazaridan SI dan foydalanishning mumkin bo'lgan darajasini aniqlash qiyin bo'lishi mumkin. Chunki tasvirning aynan qaysi qismida SI dan foydalanganligini aniqlash bir qancha dalillar hamda isbotlovchi vositalarni talab qiladi. Dunyoning bir qancha davlatlarida turlicha yondashuvlar mavjud aynan SI yaratgan tasviriy san'at asariga mualliflik huquqini berish yoki bermaslik masalasida.

YeIdagi yondashuv

Hozirgi vaqtda SI natijalari mualliflik huquqi bo'yicha Yevropa Ittifoqi miqyosidagi maxsus qoidalar mavjud emas. Aniqrog'i, SI vositalari mualliflik

huquqi bilan himoyalangan asarlarning muallifi bo‘lishi mumkinmi yoki inson mualliflar tomonidan SI dan foydalanishning qabul qilinadigan darajasi qanday degan savollar bo‘yicha qoidalar yo‘q. “Sun‘iy intellekt to‘g‘risida”gi qonun (AI Act) da bu masalada aniq bir norma keltirilmagan va faqat umumiy maqsadli SI modellari provayderlaridan mualliflik huquqi va turdosh huquqlar bo‘yicha Ittifoq qonunchiligiga rioya qilish siyosatini joriy etish talab qilinadi. YeIning mualliflik huquqi tizimi, ko‘plab milliy yurisdiksiyalardagi kabi, so‘nggi bir necha yil ichida SI dan foydalanish ko‘payishidan oldin qabul qilingan. Biroq, YeIning umumiy mualliflik huquqi doktrinasi mualliflik tushunchasini inson ijodiga asoslaydi. Ya’ni xuddi milliy qonunchiligimizda bo‘lgani kabi inson aqliy mehnati natijasida yaratilgan asarlarga mualliflik huquqi berilishi kerak deb hisoblaydi.

Inson-markazli (Human centric) yondashuvni qo‘llab-quvvatlash uchun kompyuter dasturlari va ma’lumotlar bazalariga nisbatan mualliflik huquqi muallifligini aniq belgilaydigan amaldagi direktivalar mavjud. Ular mualliflikni tegishli kompyuter dasturi yoki ma’lumotlar bazasini yaratgan shaxsga yuklaydi. Bundan tashqari, SI natijalari bilan bevosita bog‘liq bo‘lmasa-da, Yevropa Ittifoqi Sudining (CJEU) sud amaliyoti mualliflik huquqi bilan himoyalangan asarlar erkin va ijodiy tanlovlar natijasida yuzaga kelgan “muallifning o‘z intellektual ijodi”ni aks ettirishi ma’nosida original bo‘lishini talab qiladi. Ushbu yondashuv 2009-yildan beri CJEUning bir qator qarorlarida tasdiqlangan bo‘lib, unda Sud asarning predmeti “muallifning shaxsiyatini” va “shaxsiy uslubini” (personal touch) aks ettirishi kerakligini qo‘shimcha qilgan. Birinchidan, mualliflik huquqini inson ijodiga bog‘lash Yevropa huquqiy an‘analariga chuqur ildiz otgan ma’naviy va madaniy qadriyatlarni himoya qilishi ta’kidlangan. Ikkinchidan, “erkin va ijodiy tanlovlar” (free and creative choices) onglilik natijasi sifatida ko‘rilgan. Shu

nuqtayi nazaridan, inson aralashuvisiz yoki juda kam aralashuv bilan sof SI tomonidan yaratilgan natijalar mualliflik huquqi bilan himoyalaniishi ehtimoldan yiroq, SI vositalarining o‘zi esa asarlar ustidan mualliflik huquqiga ega bo‘lishi mumkin emas. Biroq, ijodiy mutaxassislar tomonidan SI vositalari yordamida tayyorlangan asarlarga nisbatan “intellektual ijod” (shuningdek, “originallik” sifatida ham tanilgan) talabini qo‘llash masalasi talqin qilish uchun ochiq qolmoqda.

A’zo davlatlar va Yevropa Parlamentining nuqtayi nazari

YeIning Vengriya Kengashi tomonidan 2024-yilda o‘tkazilgan so‘rovnoma ko‘ra, a’zo davlatlar SI tomonidan yaratilgan asarlarning mualliflik huquqi bilan himoyalaniishi uchun ijodiy jarayonda *significant human input* ya’ni sezilarli darajada inson aralashuvi zarur degan umumiy fikrga ega. Ya’ni AI ga shunchaki kirib biror mazmundagi tasviri yaratishni aytib beriladigan prompt ya’ni buyruq sezilarli darajadagi inson aralashuvi deya hisoblanmasligi ta’kidlangan. Bundan tashqari, 2025-yil oktyabr oyida Italiyada yangi qonun kuchga kirdi, unda SI vositalari yordamida yaratilgan inson zakovati mahsuli bo‘lgan asarlar, agar ular muallifning intellektual mehnati natijasida bo‘lsa, mualliflik huquqi bilan himoyalaniishi aniq ko‘rsatilgan. 2023-yilda, SI natijalari bilan bog‘liq bo‘lgan birinchi sud qarori YeIlda Chexiya munitsipal sudi tomonidan chiqarildi. Munitsipal sud tasviri yaratuvchi oddiy prompt yozishni odatda mualliflik huquqi qonunchiligiga ko‘ra mualliflik darajasiga ko‘tarilishi mumkin emas deb hisobladi. Ko‘rib chiqilayotgan tasvir jismoniy shaxsning ijodiy faoliyatining noyob natijasi bo‘lishi kerak. Shunchaki birgina prompt orqali yaratilgan tasviriy asar emas.

Bundan xulosa qilish mumkinki, Yevropa Parlamenti ham inson-markazli yondashuvni yoqlab chiqmoqda. 2020 va 2021-yillardagi rezolyutsiyalarida Parlament jismoniy shaxslar bilan bog‘liq originallik tamoyilini ta’kidladi, “SI yordamidagi” inson ijodi va sof “SI tomonidan yaratilgan” ijod o‘rtasidagi farqni ko‘rsatib o‘tdi va SI vositalari bilan yaratilgan kontentga intellektual mulk huquqlarini qo‘llash bo‘yicha keng tahlillarni o‘tkazish lozimligi ta’kidlandi. 2025-yil iyun oyida *own-initiative report* (ma’ruzachi: Axel Voss, YeXP, Germaniya) e’lon qilindi va u 2026-yil boshida yalpi majlisda ovozga qo‘yilishi kutilmoqda. Loyiha ushbu sohada “SI tomonidan yaratilgan kontent mualliflik huquqi himoyasiga noloyiq bo‘lib qolishi kerak” deb qat’iy ta’kidlaydi. Yevropa Parlamentining Huquqiy ishlar qo‘mitasi so‘rovi bilan yaqinda e’lon qilingan tadqiqot SI tomonidan yaratilgan kontentning huquqiy maqomini yanada yaqinroq ko‘rib chiqdi. U YeIga SI yordamida yaratilgan ijod namunalari bo‘yicha inson muallifligini baholash mezonlarini taqdim etishni va SI muallifligi standartlaridagi xalqaro tafovutlarni diqqat bilan kuzatib borishni tavsiya qildi.

YeIdan tashqaridagi yondashuvlar

Inson ijodining mualliflik huquqi himoyasidagi zaruriy roli YeIdan tashqaridagi ko‘plab boshqa yurisdiksiyalarda ham tan olingan. Quyida keltirib o‘tilgan davlatlarda SI tomonidan yaratilgan asarlarning mualliflik huquqi bo‘yicha yondashuvlar sharhi berilgan. Shuni ta’kidlash kerakki, bu soha dinamik va kelajakda yanada rivojlanishi mumkin.

Amerika Qo‘shma Shtatlaridagi kuchli inson-markazli yondashuv

Amerika Qo‘shma Shtatlari an’anaga ko‘ra inson-markazli yondashuvning kuchli tarafdori bo‘lib kelgan. 1989-yilda AQSh Oliy sudi “muallif” sifatida g‘oya tarzidagi ko‘zga ko‘rinmagan narsani aniq, aqliy mehnati orqali qo‘l bilan

ushlanadigan tasviriy ifodaga aylantirgan shaxs” degan tushunchani aniq bayon etgan. Ushbu tamoyilning SI tomonidan yaratilgan asarlarga nisbatan qo‘llanilishi 2025-yil mart oyida federal apellyatsiya sudi tomonidan tasdiqlandi. Bundan tashqari, AQSh Mualliflik huquqi idorasi 2023-yilda SI materiallarini o‘z ichiga olgan asarlarni ro‘yxatdan o‘tkazish bo‘yicha siyosiy ko‘rsatmalar berdi. O‘zlarining 2025-yilgi mualliflik qobiliyati haqidagi hisobotida Idora shunday xulosaga keladi: “hozirgi mavjud texnologiyalarni hisobga olgan holda, faqat promptlarning o‘zi SI tizimi foydalanuvchilarini natija muallifiga aylantirish uchun yetarli insoniy nazoratni ta’minlamaydi”. Shunga qaramay, Idora mualliflik huquqi SI materiallarini "yetarlicha ijodiy tarzda" tanlash yoki joylashtirish holatlarida asarning inson tomonidan yaratilgan jihatlarini himoya qilishi mumkinligini ta’kidlaydi; buni amalga oshirishning aniq usuli hali ham belgilanishi kerak. Dastlabki dalil sifatida, AQSh Mualliflik huquqi idorasi 2023-yilda “Zarya of the Dawn” nomli grafik roman bilan bog‘liq ishni ko‘rib chiqdi. Idora romandagi SI tomonidan yaratilgan alohida tasvirlar uchun mualliflik huquqini rad etdi, ammo inson tomonidan yozilgan matn va tasvirlarning joylashuvi uchun huquq berdi.

Ba’zi umumiy huquq (common-law) davlatlarida “kompyuter texnologiyalari tomonidan yaratilgan asarlar”ga nisbatan mualliflik huquqi

Biroz boshqacha qonunchilik yondashuvi Buyuk Britaniya, Yangi Zelandiya va Gonkongda (shuningdek, Irlandiyada) kuzatilishi mumkin, bu davlatlarda inson muallifi bo‘lmagan holatlarda ham kompyuter tomonidan yaratilgan asarlarni aniq tan oladigan mualliflik huquqi qoidalari mavjud. Bu YeI va AQShga qaraganda SI vositalariga nisbatan boshqacharoq yondashuvni ko‘rsatadi. Kompyuter minimal yoki bilvosita inson ishtirokida asar yaratgan ssenariylarda ushbu qoidalar qanday qo‘llanilishi aniq emas va qoidalarning SI tomonidan yaratilgan kontentga amaliy

qo'llanilishi hali sudlarda sinovdan o'tkazilmagan. Ba'zilar Irlandiyadagi qonunchilik holati YeI mualliflik huquqining umumiy yondashuvi bilan yaxshi mos kelmasligini da'vo qilmoqdalar. Buyuk Britaniyada Intellektual mulk idorasi hozirda mavjud qoidalarini va ta'riflardagi yuzaga kelishi mumkin bo'lgan huquqiy qarama-qarshiliklarni qayta ko'rib chiqmoqda. U 2025-yil boshida jamoatchilik maslahatlashuvini o'tkazdi va hali hanuzgacha natijalar tahlili davom etmoqda.

Xitoydagi sud faolligi

Xitoydagi yondashuv mualliflik huquqi muallifligini Xitoy fuqarolarining asarlariga yoki yuridik shaxs nazorati va mas'uliyati ostida yaratilgan asarlarga bog'lashdir. Xitoy sudlari qoidalarini SI natijalari nuqtayi nazaridan talqin qilgan dunyodagi eng birinchi sudlardan bo'ldi, ammo ularning asar yaratishda zarur bo'lgan inson ishtiroki darajasi bo'yicha qarorlari turlicha bo'ldi. Bir tomondan, Pekin sudi tomonidan 2023-yilda chiqarilgan e'tiborga molik qaror SI tomonidan yaratilgan tasvir uchun mualliflik huquqi himoyasini tan oldi. Sud da'vogarning 150 dan ortiq promptlar orasidan tanlashi va keyingi tahrirlashi shaxsiylashtirilgan inson ifodasini aks ettiruvchi yetarli intellektual yutuq ekanligini aniqladi. Boshqa bir mahalliy sud, Chanshu xalq sudi, 2025-yil mart oyida SI tasvirlarining mualliflik huquqini tan olishda shunga o'xshash yondashuvga ergashdi. Boshqa tomondan, Chjanszyagan sudi qarori inson muallifligi va nazoratini isbotlash uchun chegarani yuqoriroq qilib belgiladi. Sud ko'rib chiqilayotgan na tasvirlar, na promptlar mualliflik huquqi bilan himoyalanihga loyiq emas deb topdi, chunki ular yetarli darajada original mualliflikka ega emas deb hisobladi. Ishda promptlarni qo'shish va parametrlarni o'zgartirish orqali asl tasvirlarni sozlash, tanlash va bezashni ko'rsatadigan tekshirilishi mumkin bo'lgan ijodiy jarayonning

zarurligi, shuningdek vizual ifoda elementlari bo'yicha ongli, individuallashtirilgan tanlovlar va sezilarli intellektual hissa talab etilishi ta'kidlandi.

Hindiston, Kanada va Amerika Qo'shma Shtatlaridagi Suryast ishi

Hindistonda Buyuk Britaniya va Irlandiyadagi kabi kompyuter tomonidan yaratilgan asarlarga ishora qiluvchi qonun hujjatlari mavjud bo'lsa-da, bu qonun kontekstida inson aralashuvi muhim emasligi kabi qoidalar yoki normalar mavjud emas. Tasviriy asar muallifligini kompyuter tomonidan yaratilgan asarning yaratilishiga sababchi bo'lgan shaxsga berish to'g'risidagi qonunchilik mavjud bo'lib, bu inson-markazli yondashuvga zidlikni ko'rsatadi. 2020-yilda Hindiston Mualliflik huquqi idorasi SI vositasini Suryast nomli asarning hammuallifi sifatida tan oldi. Bu raqamli suratning Vinsent Van Gogning mashhur "Yulduzli tun" asari bilan aralashmasidan iborat. Keyinchalik Hindiston Mualliflik huquqi idorasi SI vositasining huquqiy maqomiga asoslanib, bekor qilish to'g'risida bildirishnoma chiqardi, ammo asar hali ham mamlakatning rasmiy reestrda ro'yxatda turibdi.

AQSh Mualliflik huquqi idorasi 2023-yilda Mualliflik huquqini ko'rib chiqish kengashi tomonidan tasdiqlanganidek, ushbu asarni ro'yxatdan o'tkazishni inson ijodi yetishmasligi haqidagi xulosa bilan rad etdi. Suryast asari SI yordamida yaratilgan bir xil kontentga nisbatan turli mualliflik huquqi tizimlarini qo'llashning foydali sinovidir. U turli xil yondashuvlarni yoki ehtimol hozirgi mualliflik huquqini ro'yxatdan o'tkazish tizimlarini yangilash zarurligini ko'rsatadi.

Ukrainadagi "Sui generis" huquqlari

Mualliflik huquqi bilan himoyalangan va himoyalanganmagan SI asarlari o'rtasidagi farqlardan qochish uchun ba'zi ekspertlar o'rta yo'lni topish zarurligini ta'kidlamoqda. Shu maqsadda, Ukrainada qonunchilik SI tomonidan yaratilgan tasvirlar uchun muqobil himoya turi bo'lgan sui generis huquqini taqdim etdi,

an'anaviy mualliflik huquqi esa hali ham inson tomonidan yaratilgan qismlarga nisbatan qo'llaniladi. Qonunchilikka ko'ra, ushbu maxsus sui generis huquqi kompyuter dasturi mualliflariga, ularning merosxo'rlariga, mualliflar yoki ularning merosxo'rlari dasturiy ta'minotga bo'lgan iqtisodiy huquqlarni o'tkazgan shaxslarga yoki kompyuter dasturining qonuniy foydalanuvchilariga tegishli bo'ladi. Matn barcha mumkin bo'lgan texnologiyalarni, shu jumladan SIni qamrab olish imkoniyatini beradi. Shuni ta'kidlash kerakki, bunday huquqlar hozircha ko'plab a'zo davlatlar tomonidan rad etilgan. Yevropa Parlamentining Huquqiy ishlar qo'mitasi so'rovi bilan 2025-yilda o'tkazilgan tadqiqot ham madaniy va ijodiy sohalardagi raqobat dinamikasini o'zgartirishi mumkinligini ta'kidlab, bu g'oyani rad etadi. Intellektual mulk huquqlarini inson tomonidan yaratilmagan natijalarga kengaytirish avtomatlashtirilgan tizimlarga ko'proq bozor quvvatini berishi va inson muallifligidagi asarlarning ko'rinishi va qiymatiga ta'sir qilishi, ularning iqtisodiy hayotiylikiga putur yetkazishi mumkinligi haqida xavotir bor. Buning o'rniga tadqiqot amaldagi huquqiy mualliflik huquqi bazasiga tayanishni taklif qiladi. 2020-yilda YeI komissiyasi tomonidan o'tkazilgan va SI bumi hamda uni foydalanuvchilar tomonidan ommaviy qabul qilinishidan oldin e'lon qilingan tadqiqot mavjud mualliflik huquqidan tashqari intellektual mulk himoyasiga sanoat ehtiyoji borligi haqida hech qanday dalil yo'qligini ta'kidlangan edi.

Hozirgi vaqtda aksariyat yurisdiksiyalar SI vositalariga mualliflik huquqi berishda ikkilanmoqda. Ushbu yondashuvga muvofiq, Gemini va ChatGPT kabi asosiy SI vositalari hozirda o'zlarining foydalanish shartlarida o'z xizmatlari orqali yaratilgan kontentga nisbatan har qanday egalik huquqini rad etishadi. Shuningdek, aksariyat yurisdiksiyalar SI asarlariga mualliflik huquqi berilishi uchun sezilarli inson ishtirokini dastlabki shart sifatida talab qiladi. Biroq, kelajakda, ayniqsa SI

sohasidagi global raqobat haqidagi xavotirlarni hisobga olgan holda, pozitsiyalar o'zgarishi mumkin. Shuningdek, mualliflik huquqi qoidalarini ta'minlovchilar uchun SI dan foydalanish darajasini aniqlash tobora qiyinlashib borishi mumkin. Ushbu texnik qiyinchilik, agar ijodiy jarayonning turli bosqichlarini shaffoflik va hujjatlashtirish ko'proq bo'lmasa, mualliflik huquqi himoyasini olish va uni ta'minlashda SI dan yashirin foydalanishni anglatuvchi "copyfraud"ga olib kelishi mumkin. Bu oxir-oqibat Intellektual mulk huquqlarini ta'minlash to'g'risidagi direktivada mustahkamlangan mualliflikning huquqiy prezumpsiyasini qayta ko'rib chiqish yoki ehtimol yangi markirovka talablarini joriy etish zaruratiga olib kelishi mumkin.

Yevropa Komissiyasi tomonidan 2025-yil oktyabr oyida e'lon qilingan "SI strategiyasini qo'llash" (Apply AI Strategy) YeIning inson-markazli SI foydalanishni rag'batlantirish hamda madaniy va kreativ sohalarda SIDan foydalanishni qo'llab-quvvatlash bo'yicha majburiyatini ta'kidlaydi. Bu YeI bo'ylab SI yordamida kuchaytirilgan virtual ishlab chiqarishga ixtisoslashgan mikro-studiyalarni rivojlantirishga ko'maklashishni, shuningdek, SI natijalari bilan bog'liq huquqiy muammolarni o'rganish uchun maqsadli tadqiqotni boshlashni o'z ichiga oladi. Madaniy va kreativ sohalar uchun yanada aniqroq SI strategiyasi 2027-yilning birinchi choragida kutilmoqda; Raqamli yagona bozorda mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risidagi direktiva 2026-yil iyunidan oldinroq ko'rib chiqilmaydi. 2025-yil noyabr oyida asosiy tadqiqot boshlandi. Ushbu tadbirlar SI yordamida yaratilgan asarlarning mualliflik huquqini o'rganish uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratishi mumkin va ular butun dunyo bo'ylab tegishli ishtirokchilar tomonidan kuzatib boriladi. Kelajakda turli yurisdiksiyalardagi organlar uchun, ham YeI doirasida, ham global miqyosda, inson va SI vositalari

oʻrtasidagi oʻzaro taʼsirni yanada yaqinroq oʻrganish tobora muhim boʻladi. Sudlar, tartibga soluvchilar va qaror qabul qiluvchilar mualliflik huquqi himoyasi uchun qanday va qaysi darajadagi inson ishtiroki zarurligini va buni qanday isbotlash mumkinligini aniqlashlari kerak boʻladi. Butun dunyo boʻylab toʻgʻri muvozanatni topish umumiy muammo boʻladi va u ijodiy mutaxassislarning kelajagini belgilab berishi mumkin.

XULOSA

Raqamli asrda tasviriy sanʼat asarlarining huquqiy muhofazasi masalasi intellektual mulk huquqining anʼanaviy doktrinalari va zamonaviy texnologik voqelik oʻrtasidagi jiddiy ziddiyatlarni yuzaga keltirmoqda. Tadqiqot davomida tahlil qilingan xalqaro tajriba, xususan, AQSh va Yevropa Ittifoqining inson-markazli yondashuvi hamda Buyuk Britaniya va Ukrainaning maxsus huquqiy rejimlari shuni koʻrsatadiki, sunʼiy intellekt (SI) tomonidan yaratilgan obyektlarni huquqiy tartibga solishda yagona global tendensiya hali shakllanmagan. Biroq, Oʻzbekiston sharoitida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va kreativ industriyani qoʻllab-quvvatlash uchun ushbu sohadagi “huquqiy vacuum”ni toʻldirish kechiktirib boʻlmas strategik vazifadir.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, SI tizimlari tomonidan generatsiya qilingan vizual asarlarni mutlaqo himoyasiz qoldirish nafaqat mualliflik huquqi tizimining qadsizlanishiga, balki kreativ bozorda investitsion jozibadorlikning yoʻqolishiga va nazoratsiz texnologik plagiatning kengayishiga olib keladi. Shu munosabat bilan, milliy qonunchilikka “gibrid sui generis” modelini tatbiq etish, yaʼni SI mahsulotlari uchun qisqartirilgan muddatli maxsus mulkiy huquqlarni joriy qilish eng maqbul huquqiy yechim sifatida baholanadi. Bu yondashuv klassik

mualliflik huquqining antropotsentrik tamoyillarini saqlab qolgan holda, texnologik innovatsiyalarni rag'batlantirish imkonini beradi.

Yakuniy xulosa sifatida ta'kidlash joizki, O'zbekistonda intellektual mulkni himoya qilish mexanizmlari SI ishtirokida yaratilgan asarlarni majburiy markirovka qilish va ularning yaratilish jarayonida inson hissasini baholashning aniq mezonlarini o'z ichiga olishi kerak. Bu nafaqat "copyfraud" holatlarining oldini oladi, balki ijodkorlarning shaxsiy nomulkiy huquqlari va texnologik kompaniyalarning iqtisodiy manfaatlari o'rtasidagi adolatli muvozanatni ta'minlaydi. Binobarin, taklif etilayotgan huquqiy islohotlar milliy qonunchiligimizni global raqamli chaqiriqlarga moslashtirish bilan birga, kelajakdagi raqamli san'at ekotizimining barqaror huquqiy poydevorini yaratishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. Normativ-huquqiy hujjatlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni. 20.07.2006-yildagi O'RQ-42-son.
2. Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" (2022). – *Sui generis* rights for AI-generated works.
3. Copyright, Designs and Patents Act 1988 (United Kingdom). – Computer-generated works section.
4. The EU Artificial Intelligence Act (AI Act). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council.

II. Xalqaro tashkilotlar hisobotlari va rezolyutsiyalari:

1. European Parliament. Resolution of 20 October 2020 on intellectual property rights for the development of artificial intelligence technologies (2020/2015(INI)).
2. European Parliament, Directorate-General for Citizens' Rights, Justice and Institutional Affairs. Generative AI and Copyright: Training, Creation, Regulation. Policy Department for Justice, Civil Liberties and Institutional Affairs, 2023.
3. Publications Office of the European Union. Trends and developments in artificial intelligence - Challenges to the intellectual property rights framework: Final report. – Luxembourg, 2020.
4. Karttunen S. Copyright of AI-generated works: Approaches in the EU and beyond. – European Parliamentary Research Service (EPRS), 2025.
5. European Commission. Apply AI Strategy: Encouraging human-centric AI use in cultural and creative sectors. – October 2025.

III. Sud amaliyoti va rasmiy tushuntirishlar:

1. US Copyright Office. Copyright Registration Guidance: Works Containing Material Generated by Artificial Intelligence. – Federal Register, Vol. 88, 2023.
2. Court of Justice of the European Union (CJEU). Case C-5/08, Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening (Concept of "intellectual creation").
3. Beijing Internet Court. Li v. Liu (First AI-generated image copyright case in China). – 2023.
4. US District Court for the District of Columbia. Thaler v. Perlmutter (Case on "Human authorship" requirement). – 2023.

5. High Court of Italy. Decision on AI-assisted works and intellectual effort requirement. – October 2025.

IV. Ilmiy maqolalar va darsliklar:

1. 17. Guadamuz A. Do Androids Dream of Electric Copyright? Comparative Analysis of AI and Copyright Law. – Intellectual Property Quarterly, 2023.

2. Ginsburg J. C. People Not Machines: Authorship and User-Generated Content // Columbia Journal of Law & the Arts. – 2023.

V. Elektron resurslar:

1. WIPO (World Intellectual Property Organization). Artificial Intelligence and Intellectual Property Strategy. (Elektron resurs): <https://www.wipo.int> (Murojaat sanasi: 2026-yil aprel).

2. European Parliamentary Think Tank. AI and Copyright Law developments. (Elektron resurs): <https://www.europarl.europa.eu/thinktank> (Murojaat sanasi: 2026-yil aprel).